

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Odd Skullerud:
**Grunnskolen i Norge i
250 år**

Knut Tveit:
**Skal skolen komme til
elavene – eller elevane til
skolen?**

**Oppvekst på Melvold i
Frogner i mellomkrigs-
tida Del 22:**
**Den gamle
hovedbygningen på
Melvold**

Kari Torp Manengen:
**Gårdshistorie for Berg
- Del 1**

Andreas Holmsen:
**Gårdshistorie inntil
1647**

Slekt i Sørum

*1952 - 2002
50 år*

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

Et nytt skoleår har startet. De aller fleste av oss har etter hvert et fjernt forhold til akkurat det.

I Blaker og Sørum historielag er vi imidlertid av den oppfatning at det som skjer med ungdommen i skoletida er av grunnleggende betydning for hvordan de forholder seg til lokalmiljøet seinere. Uten en trygg forankring i nærmiljøet, vil det være langt vanskeligere å erobre nye kunnskaper.

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen gir støtte til et slikt syn. Kunnskapstilegnelsen skal skje fra det kjente til det ukjente, opplæringa skal styrke den tilknytning elevene har til lokalsamfunnet og videreføre verdier, normer og erfaringer fra tidligere generasjoner. ”I lokalsamfunnet kan elevane finne svar på spørsmål, prøve oppfatningar – og få nye spørsmål å arbeide vidare med,” heter det i planen.

Med dette som utgangspunkt inviterte Blaker og Sørum historielag i brev til kommunen 23. september 1998 til å starte innsamling av lokalhistorisk undervisningsmateriale til bruk i Sørums skolen. Noen øyeblikkelig suksess kan ikke prosjektet sies å være.

I fjor bevilget imidlertid skolesjefen midler til at lærerne Torbjørn Eid, Olaug Hexeberg, Kjell og Tordis Romsås, Kjell Stamnes og Tore Åsen i inntil 30 timer samlet kunne delta i ei prosjektgruppe for ”Læremiddelsamling i lokalhistorie”. Nettverkskonsulent Ellen Margrete Graarud ved kulturkontoret fikk skrive 36 timer som sekretær for gruppa, hvor også Leif Mathisen, Lillian Fevik og Svein Sandnes fra historielaget deltok.

Resultatet av prosjektet er at det er laget en materialsamling for Okkupasjonshistorien i Sørum 1940-45 og for prosjektet Glomma gjennom Sørum. Vi tar sikte på å utarbeide egne skolesider på historielagets nettsider hvor elever og lærere som vil arbeide med lokalhistoriske emner etter hvert vil kunne finne mer materiale. Sørum-Speilet vil være en ikke uvesentlig kilde til slik kunnskap.

Skolen er også i fokus på årets kulturminnedag, søndag 8. september. ”Da klokka klang” er overskriften, og hva passer da bedre enn et besøk på Vølneberg skoler, hvor Åsmund Huser pirrer fantasien til unge og gamle med sin dokketeaterforestilling ”Veslefrikk med fela”?

Artikler nr. 4 – 2002 – 8. årgang

Grunnskolen i Norge i 250 år

Denne artikkelen er i utgangspunktet et kåseri Odd Skullerud holdt på Blaker Sanitetsforenings møte på Mork grendehus St.Hans 1989, det året vi feiret 250-års-jubileum for "Forordning om Skolerne paa Landet". Vi trykker det med forfatterens velvillige tillatelse.

Når vi skal se tilbake til året 1739, da Forordningen om Skolerne på Landet i Norge kom, så fikk vi her i kommunen den gang gang godt anskueliggjort ved det lille spillet som ble framført ved Sørums skole den 23. januar i år. (Se annet sted i denne utgave av Sørums-Speilet. Red.anm.) Av budbringeren til hest fikk sognepresten overlevert plakaten med forordningen fra kong Christian 6. gitt på Fredriksborg i København.

Alle barn på landet fylt 7 år, og skal gå på skole i 5 år. De skal lære kristendoms-kunnskap og lesning. Det var klokkeren som skulle forestå gjennomføringen av undervisningen. Før 1739 hadde geistligheten hele ansvaret for folkeopplysningen på landsbygda. Klokkeren hadde virket som geistlighetens forlengede arm med denne oppgaven, som var muntlig undervisning.

Prestene kunne i kirkene og når de besøkte hjemmene både gi undervisning og holde overhøringer. I en av episodene om Emil i Lønneberga hørte vi presten eksaminere hele husstanden en gang han besøkte Katthult. Slik kunne det gå for seg også her.

Sørums var nok ikke helt utenfor når det dreier seg om å ha noen i befolkningen som kunne lese på den tid forordningen fra Christian 6. kom. Vi kan lese om dette i kapitlet om Skole og undervisning, skrevet av Magnus Sørli i bygdeboka for Sørums:

"Ved en rekke forordninger i det 18. hundreåret fikk imidlertid ungdommen også i vår bygd en mer planmessig undervisning. I 1720 kom det spledes påbud om kirkekatekisasjon: Ungdommen skulle møte i kirken hver søndag fra påske til mikkelsmess (29. september). Videre ble det i 1736 utstedt en forordning om konfirmasjon.

Ungdommen skulle møte til forberedelse i 3 måneder (2 dadger i uken). I 1778 ble Pontoppidans forklaring tatt i bruk, og i 1739 kommer så endelig "For-ordning om Skolerne paa Landet i Norge og hvad Klokkere og Skoleholdere derfor maa nyde".

Allerede forordningen av 1739 forutsatte faste skolesteder. Men dette lot seg ikke så lett gjennomføre i Norge. Selv om det kunne vært mulig å få reist ett skolehus i hvert prestegjeld, så ville det likevel blitt store avstander for mange av barna som skulle ha skolegang.

Det ble protester mot et for omfattende skoleprogram. Kongen måtte moderere på kravene. Den 5. mai 1741 sendte han ut en Placat om nærmere anordning angående Skolerne på landet i Norge. Det ble da omgangsskoleformen som skulle legges til grunn. Etter at denne plakaten kom, ble det satt i gang tiltak også i Sørums og Blaker. Vi siterer fra Magnus Sørli artikkel i bygdeboka for Sørums:

"Den 15. november møtte en del av de beste menn i bygda på lensmannsgården Løri for å utarbeide forslag til en skoleordning. Disse mennene var sogneprest Peter Abelsted, Iver Østby, Jacob Lystad, Helge Sørli, Hans Borgen, Gudmund Åsgård, Nils Yssi, Lars Lunder, Ole Skrøiver, Lars Myrer, Ole Opsal, Halvor Olsen Bjørke og Hågen Mo. På møtet ble en slik ordning vedtatt:

1. Behøves i Præstegjeldet i det mindste 2 omgaaende Skoleholdere som kan lære og undervise Børnene paa hvert Sted eller i hver Fjerding 3 Maaneder hvert Aar, og dette saaledes: Torsten Helgesen holder Skole i Kirkebøyden, Sanden og Saaecrogen på beqvemmeste og beleiligste Gaarde i hver Fjerding, hvor alle Børn af hver Fjerding kan møde og samles. Den anden Skoleholder Christoffer Haagensen holder paa samme Maade Skole paa Vesterskaun og de 2de Bjerke- og Skrøverfjerdinger udi Anekset, saaledes at hver Fjerdings

- Børn gaar i Skole 3 Maaneder hvert Aar.
2. De stæder og Gaarde angaaende hvor Skoleholderne sig i Fjerdingen skal opholde for at holde Skole, der er Bøyd-almuen sig ganske villig og redbon paa de beleiligste Steder som Sognepresten udnevner, at overdrage Stuehuset hvor mer end en Stue paa Gaarden findes, da ogsaa de som have Børn i Skole forsyne Skolehuset med fornøden Brændved om Vinteren.
  3. Til Skoleholderens Aarlige "Belønning" er saaledes aftalt at af hver "Gaardbrugende" saavel af Enkemænd og Enker som gifte Folk, saavel af Odelsbønder som Lejlændinger, enten de ere Formuende eller ikke, betaler 2 Rigsorter, og om nogen Gaard bruges til Avlsgaard eller paa Lot-Brug, betales samme halve Rigsdaler eller 2 Ort af Jorddrotten eller Ejermanen. Saa betales og aarlig af hver Lot-bruger og af hver Husstand 12 skilling, og hver Tjenestedreng som ej have fuld Løn, samt hver Tjenestepige 8 Skilling. Alt skal være betalt til Midtsommers eller ved St.Hanstider eller til Sommertinget i det seneste; hvilke Penge til anordnede Indcassering-mænd blive indleverede. Fornemme Folk i Sognet antegne selv hva de til Skolevæsenet aarlig vil give.
  4. Af disse Penge foruden de af Deres Kong. Majestet allernaadigst bevilgede Summe, formenes der efter Gjorte Overslag, at disse 2de Skoleholdere kand i aarlig Løn tillægges hver 20 Rd. Og udi Kostpenge ugentlig 1 Mark og 8 Skilling, hvorimod Skoleholderen skal anvende al mulig Flid med Børnenes Undervisning og efterleve alt som den Kongelige allernaadigste Forordning om Skolevæsenet anbefaler, hvortil der ikke skal fejle, at de af Sognepræsten skal blive opmuntrede.
  5. Til Fornødne Bøger at bruge og læse udi, formenes 2 á 3 Daler aarlig at

være nok, eftersom det er ikkun fattige Fader- og Moderløse, der have ingen Hjælp, som Bøger skal nyde; men alle andre bør af Forældre og Husbønder dermed blive forsynede, saa at det bliver fornemmelig til Bibel eller det nye Testamente og andre Bøger, som ved Skolen skal for blive, at disse Penge i begyndelsen behøves.

6. Pengenes Oppebørsel angaaende, da haver Almuen vedtaget, at 2de Mænd i hver Fjerding af Sogne-Præsten aarlig beskikkes til alleoveranførte Penges Indcassering, som og for samme skal strax imod Qvittering aflægge Regnskab for Sognepræsten, som haver paataget sig Skolens Cassa at forestaa, og over Indtægt og Udgift rigtig Bog at føre.

Skolen skal være i gang innen mikkelsmesse 1742."

Eyvind Lillevold har i bygdeboka for Aurskog og Blaker skrevet følgende om begynnelsen etter plakaten av 1741: "Alle gardar, store som små, hadde plikt til å holde lokale for skolen i tur og orden og ved siden av gi skoleholderen gratis opphold. Utgiftene ellers, i det vesentlige til lærerlønningene ble jo det, skulle dekkes med 40 skilling i året fra hver fullgard, 32 fra halvgarder, 24 fra ødegarder og 16 fra rydningsplassene.

I det vesentlige var skolen ennå en religionsskole. Andre tvungne fag enn religion var litt lesning og sang. Skrivning og regning var tatt med som frivillige fag. Etter loven skulle skoletiden være 3 måneder i året. Men det gikk lenge før det kravet kunne oppfylles foredi det ikke var lærere nok.

Sognepresten var den ansvarlige for at de nye bestemmelser ble gjennomført, og han hadde ingen takknemlig oppgave. Vi vet at Ole Lange, som skulle organisere den nye skolen i Aurskog og Blaker, møtte mye motstand. Men her virket det jo dobbelt uheldig at han kom på kant med menigheten på så mange vis. Hans arbeid for skolen ble møtt med mer skepsis enn det ellers kunne blitt. Pålegget om nye utgifter var ogsaa lite

populært, særlig fordi det kom i en økonomisk vanskelig tid som i 1740-årene. Som vi har hørt, var likevel bispen godt fornøyd med de resultater Ole Lange hadde nådd. Ungdommen han hadde møtt på kirkegulvet i Aurskog, kunne stå som eksempel for andre, skrev han etter visitasen.”

Om Aurskog og Blaker hadde et anstrengt forhold til sin sogneprest Ole Lange, og det kunne påvirke synet på skolen, så gikk det enda lenge før skolen i det store og hele fikk noe gjennomslag for anseelse.

Av en innberetning fra Sørums stiftsdireksjonen i året 1813 kan leses: ”Om undervisningen og lærerne.” Side 198.

I 1827 kom en ny lov for å styrke almueskolen på landet. Fagene ble utvidet med skrivning og regning. I hver kommune skulle en skolekommissjon ha ledelsen. Men sognepresten hadde fortsatt hovedansvaret, for han var selvskreven formann i skolekommissjonen.

Loven forutsatte at det i hvert hovedsogn skulle være ett fast skolested. Verken Sørums eller Aurskog-Blaker klarte å få til det. Sognepresten i Aurskog og Blaker 1833-40, Simon Olaus Wolff, tok i 1839 kontakt med Staten for om mulig å få til en fast skole i Kommandantboligen på Blaker Skanse. Det var mulig å frigjøre rom der siden Skansen ble nedlagt som festning i 1820. Men saken ble ikke fulgt opp.

Simon Olaus Wolff var dikter, maler og tegner. I Cappelens litteraturhistorie nevnes han som en typisk representant for den nasjonalromantiske begeistring fra 1820-årene. Sangene som Wolff har skrevet ble nok sunget i skolene herover. Særlig kanskje nasjonalsangen: ”Hvor herligt er mitt Fødeland”. I 1839 har Wolff ført inn i kallsboken at under 21. januar samme år sendte biskopen til prostiet 14 eksemplarer av ”Folkesange” av hr. Wolff. De skulle deles ut som premier til den skole- og konfirmantungdom i prostiet som utmerket seg ved flid og framgang og god oppførsel. Lillevold, som skriver dette i bygdeboka for

Aurskog og Blaker, antar at bøkene var en gave fra forfatteren.

Og hva med skolene i Sørums etter loven av 1827? Vi siterer fra Magnus Sørli's artikkel i bygdeboka: ”Den gamle ordningen med tre lærere – to i hovedsognet og én i annekset – ble inntil videre opprettholdt. Lærerne underviste 9 måneder om året i hvert sitt distrikt. Imidlertid var en ikke tilfreds med denne ordningen, og allerede i 1813 ble det i en redegjørelse om skolevesenet i Sørums uttalt at det var høyst påkrevd å øke antallet av lærere. Noe til forbedring av skolen ble likevel ikke foretatt for i 1842, da et fjerde skoledistrikt ble opprettet. Forslaget til denne nyordningen ble fremsatt på et møte på Ålgård 10. juli 1839, og forslagsstilleren var formannen i skolekommissjonen, kappellan M.S. Heltberg. I det motoverte framlegget heter det at en bedre innretning og inndeling av bygdas skolevesen i lengre tid hadde vært ønskelig og nødvendig. Lærerne var for få til å kunne ta på seg så mange skolesøkende og skolepliktige barn. I hovedsognet var det 347 barn som undervistes av 2 lærere, og i Frogner 120 barn som undervistes av 1 lærer. Våre skoledistrikter, heter det videre, er for store både m.h.t. undervisning og antall barn, omstendigheter som – skjønt skolelærernes omhyggelige sed og rosverdige flid – har gjort det til en absolutt umulighet tilbørlig å røkte barnas undervisning i 8 dager, savne denne i 5 á 6 måneder. Uhensiktsmessigheten herav er innlysende. Den møysommelige innprentede kunnskap går i løpet av denne lange tid tapt, glemmes og blir således fruktesløs.”

Resultatet ble at antall lærere i Sørums ble fordoblet til 6. Men selv med bare 3 lærere ser det ut til at barna er blitt tilført en god del lærdom, for bispen skriver etter en overhøring i 1838: ”Ungdommen viste seg under overhøringen vel opplyst i deres Skriftordenes Kundskap, og de mange jeg prøvde, leste godt i Bog.” Etter en mønstring av ukonfirmerte barn over 12 år bemerkes til slutt: ”Adskillige fremviste også deres Skrivebøger som vidnede om god Fremgang også i denne henseende.”

Det var ennå 20 år igjen av omgangsskolen da Lorentz Witrup Schönheyder ble sogneprest og leder av skolekommisjonen i Aurskog og Blaker. Eyvind Lillevold skriver i bygdeboka: ”Alt som kom allmennopplysningen ved, lå presten på hjertet – han hadde jo selv vært skolemann og hadde delvis en privat skole i Prestegarden. Schönheyder holdt skole hjemme hos seg om søndagene, hvor lærerne kunne fylle ut sine kunnskaper, og hvor det også var høve for andre til å være med. Noen bedre til å føre den nye skoleordningen igjennom etter 1860, var det visst ikke lett å finne. Schönheyder gikk fort i gang med å få bygd nye hus for de fleste skoler. For å hjelpe på med lærebøker, skrev an selv både en ABC og en bibelhistorie som ble mye brukt, og sammen med overlærer A. Jensen en forklaring til Luthers katekisme, vesentlig fordi han ikke fant gamle Pontoppidan tidsmessig lenger. Han søkte også herredsstyret om bidrag til et folkebibliotek, men fikk avslag da. Husflid interesserte ham, og han ville ha den inn som fag i skolen, og barna skulle til eksamen legge fram en ting de hadde gjort. Selv var presten en brukbar dreier, produkter av det arbeidet var de globuser av bjerk han gjorde til skolene i bygda, en til hver. Det var mye musikk hos Schönheyders, som en av de første i bygda hadde han piano. Datteren Otilie Bolette spilte godt selv og lærte opp andre ved siden av.”

Lillevolds vurdering av Schönheyders skikkethet til å organisere skolen i Aurskog og Blaker styrkes av den attest rektor Bugge ved Trondheim Katedralskole gav ham: Han har ”skjeldne evner til å vekke og skjerpe disiplenes åndskrefter”. Bugge holdt ham for å være ”en såre viktig støtte for skolens velvære.” Schönheyder tok teologisk embetseksamen i 1830. Fra da og inntil han ble utnevnt til sogneprest i Aurskog i 1840, var han adjunkt ved Trondheim Katedralskole. Han holdt sin tiltredelsespreken i Aurskog kirke første søndag i faten 1841. I hele sin tid som prest

virket han i Aurskog og Blaker, og det var til i 1878, da han fylte 70 år.

Loven om faste skolesteder for almueskolen er av 16. mai 1860. Loven forutsatte en overgangstid for avvikling av omgangsskolen og etablering av faste skolesteder. Skolekommisjonen i Aurskog/Blaker trengte ikke lang tid. I bygdeboka står det: ”Sogneprest Schönheyder løste det på den måten at han mot kommunens garanti lånte 1.080 spesiedaler i Aurskog Sparebank, og dette fikk han i desember 1860. Året etter ble det bygd skoler.”

Kommunen, som skulle innfri lånet og ellers betale utstyr til skolene, lignet ut en særskilt matrikkelskatt med 4 daler på hver skylddaler, slik at det i alt innbrakte 2.688 spesiedaler. Det var nå penge-husholdet som avløste naturhusholdet og som muliggjorde en ny skolereform.

I Blaker var det Fjuk, Svarstad og Fossum som fikk skolehus i 1861. Mork fikk først skolehus ved en utbygging i årene 1884-86. I Sørums ble det ferdigbygd 8 skolehus i 1864, og skolen ble ordnet i tilsvarende antall skolekretser således: Frogner, Hval, Sørvald, Refsum, Østby, Vølneberg, Fosserud og Sørums. Det var etter 1860 at betegnelsen krets kom inn. Vi støtte på betegnelsen fjerding når det gjaldt Sørums. Men i mellomtiden var brukt nordre, søndre, vestre og Frogner distrikter, som igjen var inndelt i roder. I Aurskog/Blaker sees bare nevnt roder som inndeling for omgangsskolen.

Nye fag som kom inn med skoleloven av 1860 var historie, geografi og naturkunnskap. Lærerne skulle nå ha seminarutdannelse. Skoleholderne i omgangsskolen var jo blitt valgt ut blant dem som viste størst begavelse ved skolegangen innen de stedlige omgangsskoler. Som lærere hadde disse mange vanskeligheter, særlig i omgangsskolens første perioder. Men etter hvert vanket det mye ros fra biskopen og de stedlige prestene for at skoleholderne viste dyktighet i å lære fra seg. Mange fortsatte som lærere etter at den faste skolen kom.

Med seminarutdannelsen ble det en utveksling av lærere landsdelene imellom. Dette kunne også gi nye impulser i skolearbeidet. Skolen som sådan og lærerstanden styrket sin anseelse. Skolehusene måtte bety en veldig standardmessig framgang. De elever som i overgangstiden fikk erfaring både med omgangsskolen og fast skole måtte føle dette sterkt.

Skolehusene ble også de første egentlige forsamlingslokale utover landsbygda. Om kveldene kunne skolestuene åpnes for møtevirksomhet. Dette førte til at det opp gjennom 1860-årene og videre framover ble stiftet mange foreninger. At mange lærere stilte seg i spissen for å få i gang frivillige foreninger med forskjellige formål, styrket også lærerstandens anseelse.

I 1889 kom loven om folkeskole for by og land. Benevnelsen almueskole gikk ut, og det som før het skolekommissjon ble hetende skolestyre.

I Blaker kom det en skole til i 1918. I forbindelse med utbyggingen av Rånåsfoss kraftverk ble det nok elever til skole på Rånåsfoss. Den ble drevet som en kombinert folke- og middelskole, og fikk en varighet på ca. 20 år. Middelskolen på Rånåsfoss fortsatte til våren 1940. Elevene fra Rånåsfoss gikk fra 1938 til den nye Haugtun skole, som erstattet Svarstad skole. Dit kom også elevene fra Fossum skole i 1947 og Mork skole i 1962.

Den ni-årige enhetsskolen med 6 års barneskole og 3 år i ungdomsskolen kom i 1959. Her i Sørumsund ble Bingsfoss tatt i bruk i 1965, Melvold med første byggetrinn i 1976 og annet byggetrinn i 1980.

Odd Skullerud

Faste skoler i Sørumsund

Tirsdag 20. mars 2001 holdt professor Knut Tveit foredrag på Vølneberg gamle skole. Vi trykker her innholdet, som det ligger nærmere 15 års arkivstudier bak, og som danner grunnlaget for Tveits doktorgradsavhandling.

Skal skolen komme til elevene – eller elevene til skolen?

Trekk ved utviklinga av skolen i Sørumsund frå 1740-åra til 1860-åra

Vi skal nå ta føre oss utviklinga av skolen i Sørumsund, frå han blei innført i bygda vår tidleg i 1740-åra og til han blei radikalt endra om lag 120 år seinare. Dermed får vi med oss dei to største reformene i skolen noen gong – i Sørumsund som i dei fleste andre bygdene i Noreg. Det som var spesielt med Sørumsund var at begge reformene ser ut til å ha blitt gjennomført med samtykke av bygdefolket. Dette var uvanleg, særleg når det galdt reforma i 1860-åra.

I denne perioden hadde Sørumsund to sokn: hovudsoknet og Frogner. Blaker var eit sokn under Aurskog. I eldre kjelder finst det stort sett berre opplysningar for prestegjelda under eitt, og derfor er det mest uråd å skilje Blaker ut. I mange tilfelle har ein derfor måtta halde seg til dei to sokna i Sørumsund.

Innføringa av skolen

Forordninga i 1739 bestemte at alle born skulle gå på skole for å lære å lese. Hovudgrunnen til dette var at konfirmasjonen hadde blitt innført 3 år tidlegare, og ingen skulle få lov til å komme til presten til konfirmasjonsførebuing utan først å ha lært å lese på skolen. Hovudgrunnen til innføringa av skolen var å utrydde analfabetismen. Kyrkje og skole skulle arbeide i lag for å gjere born og unge til kristne og moralske menneske. Lærarane skulle stort sett drive med leseopplæring, medan presten under førebuinga til konfirmasjonen skulle ta seg av oppsedinga.

Det kom sterke reaksjonar på skoleforordninga i 1739, både i Danmark og Noreg, og det enda med at styresmaktene slo av på krava ved den såkalla "Plakaten" i 1741. Kvart prestegjeld fekk pålegg om å innføre skole innan hausten 1742, der alle born skulle lære å lese. Dei såkalla "fire beste menn" i bygda, saman med prest og lensmann, skulle danne eit nytt organ på bygdene i Norge: "Skolekommissjonen".

Kommisjonen skulle legge fram forslag til ein skoleplan for prestegjeldet – ein så-kalla fundas – som så skulle godkjennast av styresmaktene. Den praktiske organiser-inga av skolen kunne bygdene ordne som dei sjølve ville. I dag ville vi kalle dette for målstyring.

Sidan bygdene sjølve fekk det økonomiske ansvaret for skolen, blei det eit sentralt mål å få han så billig som råd. I staden for å bygge skolehus, som forordninga i 1739 hadde bestemt, blei det skole rundt om i heimane: såkalla omgangsskole. I staden for å bygge lærar-bustader og tilsetje fagutdanna lærarar, satsa bygdene på å bruke lesekyndige folk som allereie budde i bygda, og som hadde anna arbeid dei delane av året som skolen hadde fri. Det var ikkje tanken at noen kunne leve av å vere lærar: dei måtte ha attåt næringer. I tillegg var dei fritekne for skatt og militærtjeneste (som var 10 år på 1700-talet og 7 år frå 1816). Svært mange lærarar var sivilarbeidarar, som slutta når tenestetida var over. For meir utfyllande lesnad om den generelle skolehistoria, sjå t.d. Tveit 1990.

Sørum fekk fundas i 1741ⁱ, og sidan lærarane der er namngjevne, kom nok skolen i gang om lag på den tida. Biskopen var også svært fornøgd med situasjonen på ein visitas 2 år seinare (Rudie 1972:195), og det hadde han neppe vore om skolen ikkje var i gang på ein brukbar måte. Vi veit også at då Ole Bjerke blei klokkar i 1750, hadde han vore lærar i Sørum i lang tidⁱⁱ. Det kan såleis sjå ut som om Sørum fekk to omgangsskolelærarar frå 1742. Blaker hadde truleg éin, men det einaste vi veit er at Aurskog i følgje fundasen i 1741 skulle ha 3 lærarar i alt. Det ser altså ut til at Sørum og

Blaker hadde til saman 3 lærarar frå tidleg i 1740-åra.

Utviklinga av skolen 1750 - 1850

Vi veit svært lite om skolen i Sørum i andre halvdel av 1700-talet, og ingen ting om skolen i Blaker. Men i Sørum ser det ut til at skolen må ha stoppa opp i 1750-åra. Sokneprest Mandall skreiv nemleg i 1791 at det ikkje fanst spor av skole i bygda då han kom dit i 1758. Han hadde året etter fått vedteke ein ny skoleplan som slo fast at bygda skulle ha 3 lærararⁱⁱⁱ. Sørum hadde altså 3 lærarar frå rundt 1760. Når det gjeld Blaker veit vi ingen ting sikkert før i 1837: skolestatistikken dette året viser at bygda hadde éin lærar (KUV 1840:4).

Skolestatistikkane viser at Sørum så seint som i 1840 framleis hadde 3 lærarar, og Blaker 1 (KUV 1843:4). Det var med andre ord full stillingsstopp i over 80 år. Kvantitativt sett var det altså ein full-stendig stagnasjon i skoleutbygginga. Dette til klar skilnad frå resten av Austlandet, der det samla talet på lærarar i desse 80 åra blei dobla, frå rundt rekna 400 til 800 (Tveit 1990:69).

Sjølv om talet på lærarar var konstant i Sørum, så auka folketalet der som andre stader.^{iv} Som ei følgje av folkeveksten gjekk også elevtalet opp.^v Sikre opplysningar om talet på elevar i Sørum har vi berre frå ca 1820. Konse-kvensen av folkevekst og konstant tal på lærarar var naturleg nok at klassene til lærarane berre blei større og større.

I omgangsskolens tid var ikkje skolen ein *institusjon* som i dag, men ein *person*: læraren. Eit skoledistrikt var distriktet til éin lærar. Sørum hadde altså tre skoledistrikt, og

Tabell 1 Talet på lærarar og elevar i Sørum og Frogner 1750-1840

	1750	1770	1800	1820	1840
	N	N	N	N	N
Talet på lærarar	2	3	3	3	3
Folketalet	-	1 700	2 000	2 000	2 600
Folketal pr lærar	-	550	650	650	850
Elevtal	-	-	-	300	450
Elevtal pr lærar	-	-	-	100	150

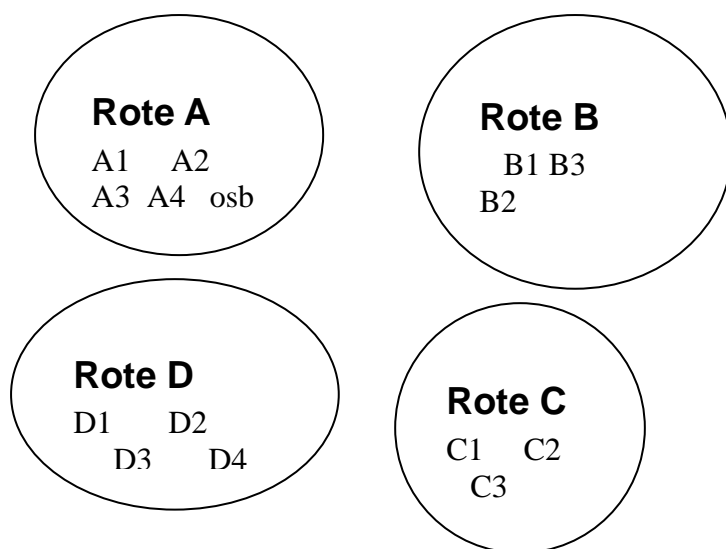
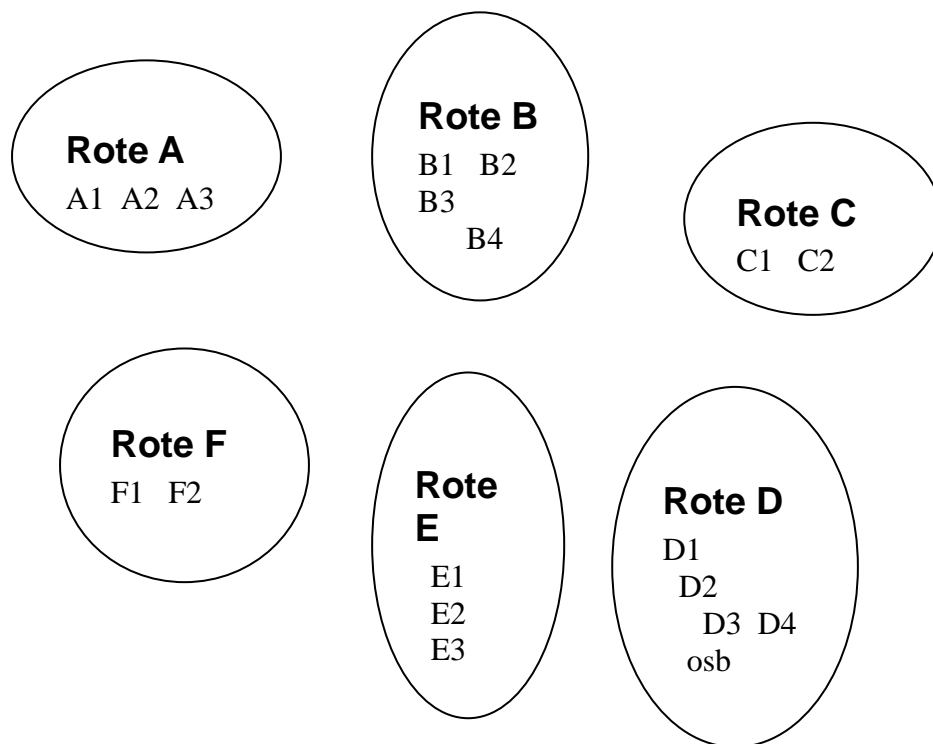

Fig 1 Normalordning: Skoledistrikt med 4 roter

Blaker hadde eitt. Kva slags opplegg hadde så lærarane der å gå etter?

Omgangen til lærarane innanfor distrikta deira varierte nok sterkt den første tida, men etter kvart fekk Sørums som andre bygder ei roteordning. *Normalordninga* var 4 roter pr distrikt, der lærarane underviste éi veke om gongen i kvar rote. Jf fig 1 på neste side. Læraren underviste på éin av gardane i rote A (A1) i éi veke. Alle elevane i denne rota møtte då fram til gard A1. Veka etter var læraren på gard B1 i rote B, og alle elevane i rota møtte dit. Den tredje veka var læraren på gard C1, og den fjerde på D1. Så tok læraren ein ny runde på A2, B2, C2 og

D2. Og slik heldt han fram heile skoleåret. Det *vanlege* var altså at elevane fekk éi veker skole i månaden, og i løpet av året fekk dei like mange veker med skole som læraren hadde månader.

Det er først i 1818 at vi får vite noe om roteordninga i Sørums (jf merknad til note 5). Dei to skoledistrikta i hovudsoknet hadde då 7 roter, og Frogner distrikt hadde 8. I 1837 hadde to distrikt 6 roter og eitt hadde 7 roter (jf figur 2 som illustrerer dei 6 rotene i Frogner). Til samanlikning kan nemnast at skoledistrikta i Skedsmo hadde 3 roter, både i 1818 og i 1837.

Tabell 2 Årleg skoletid for lærarane i Sørums og Frogner samanlikna med gjennomsnittet på Austlandet 1750 – 1840

Kommune/landsdel	1750	1800	1840
Namn	Månader	Månader	Månader
Sørums	-	9-10	9
Austlandet	9	8	7 ½

Tabell 3 Årleg skoleferie i Sørums og Frogner i 1818

Jul	Påske	Pinse	Slåtten	Skuronna	Sum
Veker	Veker	Veker	Veker	Veker	Veker
3	2	1	3	3	12

Grunnen til dei mange rotene i Sørums var utan tvil spreidd busetnad og få lærarar. For at elevane ikkje skulle få for lang veg til skolen, måtte distrikta ha mange roter. Ulempa var at elevane fekk kort skoletid. Dersom læraren var éi veke i kvar rote om gongen, fekk elevane berre skole kvar 6. veke. Var han derimot berre 3 dagar i rota om gongen, blei undervisninga oppstykk. Dette illustrerer på ein god måte det problematiske i at ei så stor byggd som Sørums berre hadde 3 lærarar.

Også på det *pedagogiske* området stod det dårleg til, i alle høve når det galdt lokal læreplanutvikling (for å bruke eit moderne uttrykk). Som nemnt påstod soknepresten at han hadde utarbeidd ein plan i 1759, men

denne har ikkje vore å finne. Og sidan han ikkje finst i noe arkiv, korkje i original eller kopi, og heller ikkje er nemnt i kjeldematerialet, er det lite truleg at han har vore flittig bruka av lærarane. Andre planar hadde ikkje bygda før 1860. Og i Blaker har ingen andre planar enn fundasen vore å finne. Skolen ser altså ut til i liten grad å ha vore regulert av offisielt vedtekne planar.

Kva så med *lærarane* i denne perioden? Det ser ut til at dei underviste på full tid, dvs så lenge det var råd av omsyn til gardsarbeidet. Årleg skoletid var 9 månader, i alle fall på 1800-talet.^{vi} I snitt underviste lærarane på Austlandet mindre (Tveit 1881:87). Dette kan nok vere grunnen til at lærarane i Sørums hadde relativ høg løn.

Når det gjeld *lærarløna* i Sørum veit vi ingen ting før på slutten av 1700-talet: då var ho på 17 daler.^{vii} Dette var eit par daler over gjennomsnittet på Aust-landet rundt 1800 (Tveit 1990: 148). Og i første halvdel av 1800-talet betalte Sørum lærarane sine atskillig betre enn det som var vanleg (det gjer neppe kommunen i dag). Lærarane i Sørum hadde ein stor elevflokk å ta seg av, men dei var relativt sett godt betalte.

Som i bygder flest hadde ikkje lærarane i Sørum noen *formell utdanning*:

dei hadde ingen skolegang ut over den allmugeskolen dei sjølve underviste i. Truleg hadde dei fleste fått litt opplæring av presten ut over konfirmasjonskrava, men det meste hadde dei nok lært seg gjennom eigne erfaringar i skolen. Sørum fekk ikkje noen seminarutdanna lærarar før rundt 1850 (bygda hadde ingen seminarist iflg. statistikken i 1837, men éin iflg. statistikken i 1853).

Det hende at kommunen tok eit krafttak for å auke kompetansen til lærar-

Tabell 4 Lærarløna i Sørum samanlikna med gjennomsnittleg lærarløn på Austlandet 1800-1850

Kommune/ landsdel	1800	1820	1840	1850
	Daler	Daler	Daler	Daler
Sørum	17	28	28	31
Austlandet	15 ½	19 ½	22	24

ane: i alle fall skjedde det éin gong. I 1816 blei det nemleg innført ein ekstraskatt på bygdefolket for å gje lærarane etterutdaning. Det er tvilsamt om Sørum kommune vil gjere noe liknande i dag.^{viii}

Kjeldene fortel litt om dugleiken til lærarane i førstninga av 1800-talet. På spørsmål frå departementet i 1818 om ”hvordan Skoleholderne ere dannede eller opplærte” svara presten i Sørum dette: ”Som Skoleholdere paa Landet i Alminde-lighed, dog tør jeg sige at Skoleholderne her har bragt det over det maadelige”.^{ix} Det var med andre ord ikkje så overvettas bra. Men litt av ansvaret for dette låg på presten sjølv, for det høyrde til embetspliktene hans å syte for at lærarane var tilstrekkeleg opplærte.

Ikkje alle prestane oppfylte plikta med å undervise lærarane. Det kunne skuldast manglande tid, evne og interesse, både hjå prest og lærarar. Men prestane kunne også ha grunnar som allmugen ikkje måtte få vite noe om: nemleg at for flinke lærarar kunne rokke ved presten sin pedagogiske autoritet. Det var til dømes grunnen til at mange prestar ikkje ønskte seminaristar: dei kunne vere flinkare til å katekisere enn presten. Men også dugande lærarar og klokkarar kunne vere ei ut-

fordring for presten, sjølv om dei ikkje var seminarutdanna. Det har vi eit døme på i Sørum i 1817. I eit internt notat gjekk ikkje presteninn for å tilsetje den best kvalifiserte, fordi ”denne var saa indbildsk at han kunne fristedes til at troe sig paa lige Trin med hans Præst”.^x

Dersom lærarane i ei bygd hadde lengre ansiennitet enn tenestetida i det militære, var dette ein indikasjon på at dei trivest i jobben. Som nemnt blei tenestetida sett ned til 7 år i 1816 (dette var opphavet til omgrepet ”syvårslærere”). Det er lite vi veit om ansienniteten til lærarane i Sørum, men i 1837 hadde dei tre lærarane vore i skolen i 10, 12, og 40 år. Det må altså ha vore andre grunnar til at dei var lærarar enn å sleppe å vere soldatar.

Konklusjonen blir altså at Sørum i 100-årsperioden 1750-1850 hadde sjølv-lærte, fulltidstilsette og relativt godt løna omgangsskolelærarar av gjennomsnittleg dugleik. Men kva så med elevane? Dei er jo tross alt hovudpersonane i skolen. Roteordninga viser omgangen til lærarane i distrikta deira, altså kor mange veker i året elevane fekk *tilbod* om skole. Men ordninga fortel ingen ting om den *faktiske* skoletida til elevane. I første halvdel av 1800-talet møtte

elevane berre opp i rundt rekna halve skoletida på bygdene på Austlandet (Tveit 1900:93). Truleg var det også slik i Sørums. I 1816 t.d. rapporterte presten i bygda dette: ”Skolesøgningen er her som andre Steder, blandet med Forsømmelser”.^{xi} I 1837 ser Sørums ut til å ha vore blant dei relativt få bygdene som ikkje hadde noen såkalla ”Total-forsømmere”, dvs elevar som ikkje hadde møtt ein einaste dag på skolen (KUV 1840:4). Det store problemet var det spora-

diske fråværet: elevane møtte berre ein del av dei dagane læraren var i rota. Denne forsømminga var det ikkje elevane som stod bak: det var foreldra som heldt dei heime pga gardsarbeid, mangel på klede m.m.

Det er ytterst lite kjeldene fortel om kor flinke elevane var til å lese, eller kor mykje kristendomskunnskap dei hadde når dei blei konfirmerte. Men sidan konfirmasjonskrava var dei same over heile landet, kunne truleg dei aller fleste lese *kjende*

Tabell 5 Elevar med skrive- og rekneundervisning i Sørums og Frogner i 1837 og 1853

Fag	1837		1853	
	Sørums	Heile landet	Sørums	Heile landet
	%	%	%	%
Skriving	15	22	48	40
Rekning	3	11	31	27

tekstar på ein brukbar måte frå ca 1800. Men det var først etter 1850 at elevar flest lærte å også lese *ukjende tekstar* (det som i dag er kravet til å kunne lese). I den perioden lærte også stadig fleire å skrive og rekne.

Heilt frå skolen si første tid fekk alle elevane undervisning i lesing og kristendomskunnskap. Når lærarane i Sørums også begynte å undervise i andre fag, som skrivning og rekning, veit vi ikkje. Men det skjeddde neppe før litt ut på 1800-talet. I 1818 hadde begge desse faga komne på timeplanen, men det var opplagt svært få av elevane som fekk undervisning i dei. Tabell 5 viser kor mange av elevane som fekk skrive- og rekneundervisning i 1837 og i 1853. Sørums låg under lands-gjennomsnittet i 1837, men over i 1853. Det er grunn til å merke seg at tabellen berre viser kor mange elevar det var som fekk *undervisning* i dei to faga, han viser ikkje kor mange av elevane som *kunne* skrive og rekne.

Det ser ikkje ut til å ha vore nemneverdig strid om skolen i Sørums. I alle høve ikkje av ein slik art at striden har nedfelt seg i skrivne kjelder. Prest og bygdefolk må ha funne fram til ei ordning av skolen som begge partar har vore nøgde med.

Når det gjeld *skoleform* er det heilt uvanleg at ei sentral austlandsbygd som Sørums hadde skole i 120 år utan å ha hatt ein einaste fast skole. I dette spørsmålet har opplagt bygdefolket fått viljen sin.

Prestane i bygda har så vidt ein kan sjå ikkje eingong *prøvd* seg. Men dermed hadde folk flest i bygda heller ikkje den intense motviljen mot faste skolar som var så vanleg i andre bygder, der bygdefolket hadde ført ein seig kamp mot faste skolar, og ofte tapt.

Det var framfor alt av faglege grunnar at prestane arbeidde for å få oppretta faste skolar. Undervisning rundt om i heimane blei, naturleg nok, uroa av anna arbeid i huset. Men det var også andre grunnar til iveren: det var viktig for embetskarrieren til presten å kunne vise fram ein fast skole når biskopen kom på visitas. Og dette var neppe bygdefolket uvitande om, og dei var neppe heller lystne på å bruke ekstra pengar på skolen for å gje pesten ei fjør i hatten.

For bygdefolk flest var omgangs-skolen det store idealet. Han var rimeleg i drift, fordi han heldt til i rom som likevel var i bruk. Borna fekk kort skoleveg, og foreldra kunne følgje med i kva dei lærte. Endeleg ville dei heller ut med natural-

ytingar til skolen enn skillingar til skolekassa.

Skolerevolusjonen i Sørum i 1860-åra

Loven i 1860 kravde fast skole dersom elevgrunnlaget var på minst 30 elever. Det finst neppe mange bygder i landet som reagerte så raskt og så positivt på dette kravet som nettopp Sørum og Blaker. Folk flest må ha komme til at dette var ei fornuftig reform, og at omgangsskolen ikkje lenger var tenleg. I staden for at skolen skulle komme rundt om på gardane, burde heller elevane gå til eit hus som var eigna for undervisning. På annan måte er det vanskeleg å forklare at bygda tok eit slikt økonomiske kjempeløft som ho gjorde, og på så kort tid.

På mindre enn 5 år blei 5 omgangsskolar i Sørum og Frogner erstatta av 6 faste skolar, alle med nye og topp moderne skolehus med lærarbustad og jordveg til. Og få år seinare blei det bygd ytterlegare 2 nye skolehus (Sørli & Rudie 1972:204ff). Blaker fekk 3 nye skolehus (Lillevold 1968:419). Eit tilsvarande krafttak for å forbetre skolen er Sørum kommune neppe villig til å ta i dag.

Sørum og Frogner kunne vere stolt av det som stod om skolane i skolestatistikken i 1874. Men lønsmessig låg lærarane under snittet i Akershus fylke på 135 daler (NOS 1876:26f).

- 8 faste skolar og ingen omgangsskolar
- Alle 8 skolane hadde lærarbustad med jordveg til
- 3 av jordvegane kunne fø 2 kyr og 2 av dei kunne fø 1 ku
- Lærarane hadde 110 daler i løn
Også i Blaker stod det bra til:
- 4 faste skolar og ingen omgangsskolar
  - 3 av skolane hadde lærarbustad, 2 av dei med jordveg
  - Begge jordvegane kunne fø 2 kyr
  - Lærarane hadde 104 daler i løn

Ein viktig årsak til den raske og smertefrie overgangen til eit nytt skolesystem i Sørum og Blaker for 140 år sia må vere den varsame skolepolitikken styresmaktene hadde ført i 120 år før reforma kom, både lokalt og regionalt. Tida var mogen for ein ny skole, og bygdefolket må tydelegvis ha vore villige til å betale for det. I mange bygder skapte skoleloven i 1860 ei motvilje til skolen som det tok generasjonar å overvinne. I så måte representerte Sørum og Blaker gledelege unntak frå bygder flest.

Knut Tveit

Litteratur

Tveit, K. 1990. *Allmugeskolen på austlandsbygdene 1730 – 1830*. Oslo: Universitetsforlaget.

KUV 1840. Departementet for Kirke- og Underviisningsvæsenet. *Statistiske Tabeller vedkommende Underviisnings-væsenets Tilstand i Norge ved Udgangen af Aaret 1837*. Christiania.

KUV 1843. Departementet for Kirke- og Underviisningsvæsenet. *Statistiske Tabeller vedkommende Underviisnings-væsenets Tilstand i Norge ved Udgangen af Aaret 1840*. Christiania.

KUV 1858. Departementet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. *Statistiske Tabeller vedkommende Undervisningsvæsenets Tilstand i Norge ved Udgangen af Aaret 1853*. Christiania.

Lillevold, E. 1968. Bygdens Historie. I *Aurskog og Blaker*. 3:417-423. Hamar.
NOS 1876. *Norges Offisielle Statistik. Beretning om Skolevæsenets Tilstand i Kongeriget Norges Landdistrikt for Aaaret 1874*. Christiania.

Sørli, M. & Rudie, G. 1972. Skole og undervisning. I *Sørum herred. Sørum og Frogner sogn på Romerike*:191-243. Sørum.

Tilvising til arkiv

ⁱ Både fundasen for Sørum og Aurskog er å finne i Statsarkivet i Oslo, Kristiania bispearkiv, Skolevesenet, Pakkesaker rekke II nr. 1 (Nedre Romerike).

ⁱⁱ Statsarkivet i Oslo, Kristiania bispearkiv, Kirkens tjenere, Protokoll nr 4, side 40.

ⁱⁱⁱ Statsarkivet i Oslo, Kristiania bispearkiv, Skolevesenet, Pakkesaker rekke II nr. 2 (Nedre Romerike).

^{iv} Den første offisielle folketeljninga er frå 1769. Den neste, som kom i 1801, er mykje nytta, fordi ho er på individnivå. Seinare på 1800-talet kom det teljingar kvart 10. år. Alle desse finst i Riksarkivet i Oslo.

^v Talet på elevar er å finne i dei offisielle skolestatistikkane frå 1837, 1840 og 1853. Før den tid finst det opplysningar i svara på dei spørjeskjema om skolevesenet som departementet sende ut i 1818 og 1828 (Dei ligg i Riksarkivet i Oslo, Kirke- og undervisningsdepartementet, Kontor A, Folkeskolevesenet 1818-19, 1815-29).

^{vi} Dokumentasjon: sjå note 5.

^{vii} Dokumentasjon: sjå note 5.

^{viii} Statsarkivet i Oslo, Kristiania stiftsdireksjon, Skolevesenet, Pakkesaker rekke II nr. 5

^{ix} Dokumentasjon: sjå note 5.

^x Statsarkivet i Oslo, Kristiania bispearkiv, Kirkens tjenere, Klokkere nr. 2

^{xi} Statsarkivet i Oslo, Kristiania bispearkiv, Tilsyn, Visitaspakker rekke I nr. 5

Valg og økt kontingent på årsmøtet til Romerike historielag

Hurdal Verk Folkehøgskole i solskinn var den praktfulle rammen for årsmøtet i Romerike historielag 6. juni. Likevel var det bare 32 representanter som møtte fram, 7 fra Blaker og Sørum historielag.

Også på dette årsmøtet ble tilstanden til Historielagets Hus på Skedsmo en gjennomgangsmelodi. Det virker som om Huset er det sittende styrets vesentligste bekymring, og at oppfølgingen av utviklingen i lokallaga blir nedprioritert.

Eivind Strømman fra Skedsmo ble gjenvalgt som leder, og årsmøtet vedtok at den sentrale kontingenten for hvert medlem fra 2003 skal økes fra 35 til 50 kroner.

Vi ble servert en nydelig suppe fra folkehøgskolens kjøkken, hvorpå skolens rektor, John Petter Stangeland, presenterte oss for Hurdal Verks historie. Det var glassverk her i 140 år, fra 1755 til 1895. Deretter herregård, i mellomkrigstida hotell og under krigen fødselsklinikk for Lebensbornbevegelsen. Etter krigen ble Hurdals Verk overtatt av Norsk Luthersk Misjonssamband, som siden har drevet en kristen folkehøgskole her.

Red.

Trivelig tur til dyregravene

Det var bare fem karer som møtte fram ved butikken på Mork 20. juni for å ta turen opp til fangstgravene i kommuneskogen. Allerede da vi passerte skytterbanen ble vi minnet på at elgjakt er en høyst levende tradisjon fortsatt – der var det nemlig merkeskyting. Vi kom oss helskinnet forbi og opp til snuplassen, og derfra er det bare en 20 minutters tur til dyregravene. Stien har vært merket med rødt i flere år, men nytt av året var de to skiltene, et ved snuplassen og et ved selve dyregravene.

Tidligere skogbestyrer John Krogstad hadde ryddet stien for oss på forhånd, og ledet oss direkte til dyregravene. Etter å ha tatt noen av fangstgravene i nærmere øyesyn, benket vi oss på en fjellknaus med utsikt østover i Aurskog, der vi drakk kaffe og spiste medbrakt niste, samtidig som under tegnede fortalte om bruken av fangstgraver i Norge.

Det er en spennende historie som løper over mer enn 8.000 år. Det er nemlig alderen på noen elggevir som er funnet i ei myr i Løten i Hedmark. Helleristningsfeltet på Jemmeluft i Alta antyder fangst av elg og rein i et stort samlegjerde, og er datert som ca. 5.000 år gammelt.

Retten til dyregravene var en bruksrett og ikke en eiendomsrett. Allerede i Frostatingsloven fra siste halvdel av 1.000-tallet gis retten til å anlegge dyregraver til alle. Etter Magnus Lagabøters landslov fra 1274 kunne enhver bygge seg dyregraver i allmenningen, men dersom de ble liggende ubrukt i mer enn ti år, kunne andre overta dem og sette dem i stand.

Det er neppe drevet dyregravfangst i større stil etter midten av 1700-tallet. I Norge kom det endelige forbudet mot fallgraver for elg i 1863. Når det gjelder dyregravene i kommuneskogen, har det aldri vært foretatt noen utgravninger av dem. Vi vet derfor ingen ting om deres alder, eller detaljer om hvordan jakten ble drevet her i eldre tid. Det bør kanskje historielaget sammen med grunneier gjøre noe med.

Svein Sandnes

Ny foredragsholderliste 2002

Som for to år siden har Blaker og Sørum historielag også denne våren utarbeidet ei ajourført liste over aktuelle foredragsholdere til lokalhistoriske foredrag og sendt denne ut til lag og foreninger i bygda. Noen av foredragsholderne fra den forrige lista er gått ut, og nye er kommet til. Ta kontakt med foredragsholderne på lista direkte dersom du ønsker noen til ditt lag.

Red.

Besøket på Gamle Hvam

Tolv tapre medlemmer av historielaget med venner hadde funnet fram til Gamle Hvam Museum 8. juni for å bli vist rundt i de gamle verkstedene på muséet. Vi ble tatt imot av museumsbestyrer Tom Jøran Bauer, og siden antall frammøtte ikke dekket minimumsbeløpet for omvisningen, tok like godt kasserer Kaare Svarstad på seg spanderbuksene og betalte inngangspenger for oss alle. Fordelen med ikke å være flere på en slik omvisning, er at alle kan komme tett inn på omviseren og få med seg det han sier. Ordinært er det jo også disse verkstedene naturlig nok avlåst, men nå fikk vi komme inn i de små rommene for å bli orientert om bruken av de forskjellige redskapene.

Tom Jøran Bauer viste oss rundt i de forskjellige håndverkermiljøene som er bygget opp inne på låvebrua på Gamle Hvam. Nytt av året var et pølsemakerverksted fra 1930-årene og et veterinærkontor fra slutten av 1960-årene. Deretter tok vi turen lengst øst på tunet, hvor smia og salmakerverkstedet ligger.

De aller fleste håndverkerinteriører var hentet fra virksomheter i Nes. Det er nesten rart at en ikke har gått videre ut på Romerike. Likevel fikk vi vite at smeden på Lørenfallet også hadde drevet karosseri- verksted og produserte biler. Det var det ingen av oss som visste, så noe lokalhistorisk kunnskap om Sørum fikk vi da.

Etter omvisningen hastet Bauer til feiringen av en femtiårsdag, mens vi tok ei vaffelplate, en kopp kaffe eller en brus og

---

satte oss på benkene ute. Der bygget uværet seg opp på alle kanter. Vi så lynet og hørte tordenen på østsida av Glomma, men der vi satt kom det ikke et regndrypp. Når vi seinere nærmet oss Rånåsfoss på vei hjem, var imidlertid veien våt. Det hadde regnet der.

For noen var dette første besøk på Gamle Hvam. Andre var faste gjengangere. Trolig var det ikke siste besøket for noen.

Svein Sandnes

Redskapsmuseum i Sørum

Historielaget har nå undertegnet leiekontrakt med Vølneberg Vel